

HASAN AKSAKAL
Türk Politik Kùltüründe Romantizm

İletişim Yayınları 2205 • Araştırma-İnceleme Dizisi 364

ISBN-13: 978-975-05-1818-8

© 2015 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-2. Baskı 2015-2019, İstanbul

3. Baskı 2024, Ankara (İsteğe Bağlı Dijital Baskı)

EDITÖR Ahmet İnel

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI “Mehmet Emin’in [Yurdakul] *Tan Sesleri* kitabında

‘Ey İğnem Dik’ şiirine eşlik eden illüstrasyon”, Erol Köroğlu,

Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918,

İletişim Yayınları, 2010 (1. baskı 2004), s. 522.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Birhan Koçak

BASKI ve *CILT* Meteksan Matbaacılık · SERTİFİKA NO. 46519

Beytepe Köyü Yolu, No. 3 Bilkent, Çankaya 06800 Ankara

Tel: 312.266 44 10

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HASAN AKSAKAL

Türk Politik Kültüründe Romantizm

HASAN AKSAKAL (d.1983) Witwatersrand, Uludağ ve İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim gördükten sonra, doktorasını İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler programında tamamladı. Nişantaşı Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümündeki öğretim üyeliğinden sonra ABD'deki University of North Carolina at Chapel Hill'de, Tarih bölümünde, doktora-sonrası araştırmacı (post-doc fellow) olarak çalışmalarını sürdürdü. Ayrıca Mainz'daki Leibniz-Institut für Europäische Geschichte ve Berlin'deki Humboldt-Universität'te misafir araştırmacı olarak bulunan Aksakal, Alfa Yayınları için editörlük, Tarih Vakfı Yurt Yayınları için yayın koordinatörlüğü, Orient-Institut için ise kitapçık çevirileri yaptı. VakıfBank Kültür Yayınları'nın kurucu yayın müdürü olan Hasan Aksakal, Milli Savunma Üniversitesi'nde ders vermekte; Romantizm Çalışmaları üzerine seminerler düzenlemektedir. Hasan Aksakal'ın diğer Türkçe kitap çalışmaları şunlardır: *Türk Muhafazakârlığı: Terennüm, Tereddüt, Tahakküm* (2017), "Aydınlanma" Çağından "Karanlık" Yüzyıla: *Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri* (2011, 2015), *Türk Cogitosu ve Modern Türkiye'de Politik Yaşam* (2013).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
TÜRK ROMANTİKLERİ: MODERNLEŞMENİN ÇELİŞKİLERİ	33
“Türk Romantizmi”: Bir Açıklama Girişimi.....	34
Türk Romantiklerine Dair Bazı Paydalar.....	37
<i>Nâmık Kemal Kültü</i>	37
<i>Romantikler ve Sürgün</i>	41
<i>Romantikler, Trajik Acılar, Erken Ölümler</i>	43
Türk Romantizminin Unsurları, Temaları, İlkeleri.....	46
<i>Gençlik Romantizmi</i>	46
<i>Ortaçağ Merakı</i>	48
<i>Rousseaucu Toplumsal Düzen Tasavvuru</i>	51
<i>Tercümenin Önemi</i>	55
<i>Melankoli, Mâzi ve Rüya</i>	58
<i>Antikapitalist Tavrın Eksikliği</i>	62
Türk Düşüncesini Romantikleştiren Sorunlar.....	65
<i>Entelektüel Pusulasızlık</i>	66
<i>Aydınlanma Eksikliği</i>	67
<i>Çelişkili Modernleşme</i>	69

Romantik Aynalama: Şarkiyatçılığa Karşı Öfkeli Garbiyatçılık	71
<i>Türk Düşüncesinde Bir Sorun Olarak Garbiyatçılık</i>	72
<i>Batı'ya Karşı Üstünlük Duygusu</i>	76

İKİNCİ BÖLÜM

VOLKSGEIST: HERDER'DEN BU ÜLKE'NİN RUHUNA	81
Ruh İdealizmi	82
Volksgeist'in Unsurları: Vatan, Bayrak, İman	90
Volksgeist'in Sınırları: Dil, Tarih, Coğrafya	97
Türklerin Milli Ruhuna Dair Meta-Anlatı	107
<i>Kadim Zamanlardan Bâkî Kalan Miras</i>	108
<i>"Türkler Bir Ruh-u Milli Arıyor"</i>	111
<i>Türkiye'nin Kurucu 'Ruh'u</i>	116
<i>Kurucu Nesil ve Muhafazakâr-Milliyetçi Ruh</i>	119
<i>İdeolojik Çeşitlenmenin Sonrasında "Türkiye'nin Ruhunu"</i>	124
"Denizi Ayrı Deniz, Havası Ayrı Hava": Bu Ülke Tahlilleri	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMANTİZMİN TAŞRASI:	
FOLKLOR, POPÜLİZM VE KÖYCÜLÜK	131
Masalsı Bir Anlatı Olarak Memleket Romantizasyonu	133
Türkiye'de Romantizm, Folklor ve Köycülük İlişkisi	138
<i>Jön Türklerin Folkloru Keşfi ve</i>	
<i>Halk Mitolojisinin İşlevselleştirilmesi</i>	140
<i>Erken Cumhuriyet Dönemi ve</i>	
<i>Kurumsal Folk Kültür Araştırmaları</i>	146
<i>Anadoluculuk ve Memleketçilik</i>	148
Halk Edebiyatı İncelemelerinden,	
Edebiyatın Halkı İncelemesine: Romantik Köycülük	150
<i>Sol Romantizm ve Büyülü Gerçekçilik</i>	159
<i>Popülizm ve Milli Devletin Temsilcisi Olarak Öğretmen</i>	162
Halka Doğru'dan Halk İradesine:	
Popülizm ve 'Millet Sevdası' Söylemi	164
<i>Demokrat Parti Etkisi: Köyün Politik Olarak Araçsallaştırılması</i>	165
<i>II. Cumhuriyette Politik Dozu Artan Köycülük</i>	
<i>ve Devrimci Romantizm</i>	167
<i>Köyün ve Çobanlı (Pastoral) Değerlerin Görünürlüğü</i>	170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ROMANTİK DEVLET VE VATAN MITOLOJİSİ	175
Mitolojinin Sihirli Dünyası	176
Modern Politik Mitoloji ve Romantikler.....	182
Devlet Mitosu ve Türk Politik Mitolojisi.....	191
<i>Devr-i Kadimden Devr-i Cedide</i>	191
<i>Çanakkale ve İstiklâl Savaşlarının Anlatımı: Heyecan, Efsane ve Gerçek</i>	200
<i>“Devletin Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” Miti: Nizâm-ı Âlemden Otoritarizme</i>	206
<i>‘Kara Romantizm’e İntibak: Gökalp’in Cumhuriyet Düşüncesi Üzerine Etkileri</i>	211
Türk Devletine Dair Bazı Mitolojik Vasıflar	216

BEŞİNCİ BÖLÜM

ROMANTİK TARİHYAZIMI VE TÜRKİYE’DE TARİHİ ROMANTİZM	227
Batı’da ve Türkiye’de Tarihyazımı	228
Edebî Romantizmde Tarih Merakının Doğuşu ve Yükselişi.....	236
Türkiye’de Romantik Tarih Anlayışı.....	245
<i>Nâmık Kemal ve Döneminin Romantik Tarihçiliği</i>	246
<i>Meşrutiyet, Türkçülüğün Yükselişi ve Romantik Tarihçilik</i>	253
<i>Erken Cumhuriyet Döneminde Tarih ve Romantizm</i>	262
Türk Edebiyatında Tarihin Romantikleştirilmesi ve Romantik Tarih Görüşünün Edebileştirilmesi	268

SONUÇ

TÜRK ROMANTİZMİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR	281
<i>KAYNAKÇA</i>	292
<i>İSİM DİZİNİ</i>	306
<i>KAVRAM DİZİNİ</i>	310

ÖNSÖZ

Bu uzun metin, diğer her şeyden çok, Türk düşüncesinin kimi bakımlardan ‘iptidaî’ kalmasına yol açan sebeplerin ne olduğuna dair son derecede kişisel bir merakın ürünü olarak doğdu. Ne var ki, bu kişisel merak, zamanla kendilerini yakından tanımakla büyük bir ayrıcalık edindiğim birçok kişinin de desteğiyle, kişiselliğin ötesine geçen bir hal aldı ve İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde bir doktora tezi olarak tecessüm etti. Bu sebeple Önsöz bölümünü, serüvene katkıları dolayısıyla teşekkür borçlu olduğum kişilere ayırmak isterim. Bunların başında, yazdıklarımı müthiş bir sabırla tekrar tekrar okuyan, her tıkanmamda yeni yaklaşımlar öneren Doç. Dr. İnci Özkan Kerestecioğlu geliyor. Hocama çalışmalarına gösterdiği ilgi, asla esirgemediği dostça yaklaşım ve gelişim seyrime yaptığı aslı katkı için tüm samimiyetimle burada teşekkür ediyorum. Konu üzerine tartışırken sarf ettiği bir çift söze kütüphaneleri sığdıran ve değişik mahfillerde öğrencisi olduğumu belirterek türlü ayrıcalıklardan istifade ettiğim Hocam, hocalarımın hocası, “hocaların hocası” Prof. Dr. Cemil Oktay’a, hem ömür boyu unutmamaya söz verdiğim nasihatleri, hem hediye ettiği onlarca kitabı için müteşekkirim. Onun gölgesi bu çalışmanın üzerine düşmeseydi, çalışma metnim belki de hiçbir za-

man bu hâli almayacaktı. Her daim yanımda olan dostça tavrı ve tüm öğrencilerinin çalışmalarını kolaylaştıran samimi yaklaşımı için Prof. Dr. Birsen Hekimoğlu Örs'e de, bütün lisansüstü eğitim serüvenim boyunca yolumu aydınlatığı için içtenlikle teşekkür ederim.

Mainz Institüte für Europäische Geschichte ve İstanbul Orient Enstitüsü'nden Doç. Dr. Zaur Gasimov, çalışmamın fikir temellerini biri Almanya'da, biri Fransa'da olmak üzere, iki uluslararası konferansta sınınamamı mümkün kılmasının yanı sıra, araştırmamı derinleştirmem konusunda muazzam derecede yardımcı oldu. Araştırmam sırasında Mainz'daki Enstitü'de kısa süreliğine misafir olmamın ötesinde, dostluğundan ve hayret verici entelektüel birikiminden yararlanmak benim için son zamanların en büyük talihlerinden biri. Kendisine, tıpkı İnci, Cemil ve Birsen Hocalarıma karşı hissettiğim gibi, ömür boyu şükran duyacağım. Gazeteci-yazar Mahmut Şenol ise lisansüstü çalışmalarımın en büyük kazançlarından biri olarak burada anılmayı hak ediyor. Kendisi harika bir dost, ciddi bir entelektüel ve titiz bir okur olarak bu çalışmada yoğun emek sahibidir. Aynı şekilde metnin taslaklarını okuyup eleştiren doktora dönem arkadaşlarım Çağdaş Dedeoğlu, Özde Köseoğlu ve Suna Yılmaz'a da teşekkürü bir borç bilirim.

Türk politik kültürünü biçimlendiren tarihsel ve güncel konular üzerine doyumsuz sohbetleriyle, dopdolu dersleriyle düşünce dünyamı zenginleştiren ve çalışmama doğrudan katkı sağlayan Prof. Dr. Berdal Aral, Doç. Dr. Mehmet Ö. Alkan, Prof. Dr. Serpil Çakır, Prof. Dr. Namık Sinan Turan ve Doç. Dr. Sevgi Uçan Çubukçu'ya da teşekkür borcumu bir kez de burada eda etmek isterim. Tüm bu kıymetli entelektüellerin sadece isimlerini anmakla yetinirken en azından şu kadarını söylemek isterim: Şimdi geriye dönüp bakınca daha iyi görüyorum ki, bu zaman zarfında –bir şarkının da dile getirdiği gibi– gerçekten ama gerçekten “iyi dostlar biriktirdim, hepsi ailem oldu.”

Bununla birlikte, sadece üç gün yüz yüze görüşmüş olsak da, kendilerinden romantik edebiyat-milliyetçilik ilişkisi üzerine çok şey öğrendiğimi gururla belirteceğim üç kişiye; Prof. Dr.

Azade Seyhan, Prof. Dr. Gregory Jusdanis ve Prof. Dr. Sami Zübaida'ya, ve elbette onlarla bir arada bulunmama imkân sağlayan Prof. Dr. Elizabeth Özdalga'ya, bundan muhtemelen haberdar olmayacak olsalar da, çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Terry Eagleton ile mülakat yapmak da, bu çalışmanın gelişim seyri içinde en heyecan verici tecrübelerden biri oldu. Bu büyük şahsiyete ve elbette mülakata vesile olan Mutlu Dursun'a daima müteşekkir olacağım.

Diğer yandan, Meşrutiyet döneminin bazı dergilerine ulaşma konusunda Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin Osmanlıca matbu eserler bölümüyle ilgilenen personeline, sadece bana değil, tüm araştırmacılara alışık olmadığımız türden kolaylıklar sağladıkları için müteşekkirim. Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nden ve elbette İstanbul Üniversitesi'nin hem SBF hem merkez kütüphanesinden –bazen sorun yaşadıysam da– bolca istifade ettim. Dahası, örneğin Gökalp'in bir eserini Sabri Ülgener'in kendi el yazısıyla iliştilmiş bazı derkenarlar eşliğinde okumak, Tarık Zafer Tunaya'nın bağısladığı bir kitaptan yararlanmak, benim için başlı başına bir ayrıcalıktı. Bu kütüphanelerin zenginleşmesine katkı sağlayan, tek bir kitap bağışında dahi bulunan herkesi, bu vesileyle şükranla anıyorum ve selamlıyorum.

Çalışmanın yazılma süreci enteresan geçici iş tecrübeleri edinmemi de mümkün kıldı. O tecrübeler refakatte bulunan; metin yazarlığından koruma görevliliğine, basketbol antrenörlüğünden editörlüğe teşrik-i mesai eylediğim herkese, sabır ve destekleri için teşekkür etmek isterim. Son ve büyük bir teşekkür de, bu çalışmanın kitaplaşmasını sağlayan İletişim Yayınları'na. Dosyamın değerlendirilmesinde özellikle Tamıl Bora ve Prof. Dr. Ahmet İnsel'e gösterdikleri nezaket ve verdikleri dostça destek için gerçekten müteşekkirim. Bununla beraber tüm bu yardım ve desteklere rağmen çalışmadaki tüm eksik ve kusurlar tamamen şahsıma aittir ve çalışma, gelecek eleştirilerle ikmal edilmeye her daim muhtaç olacaktır.